

Zdravotní gramotnost studentů nelékařských zdravotnických studijních programů

Michaela Přibíková

Vysoká škola zdravotnická, o. p. s.

19. mezinárodní ošetřovatelská konference

EHEALTH, TELEMEDICÍNA A INFORMACE
V OŠETŘOVATELSKÉ PÉČI

30. dubna 2024

- **Cílem** teoretického příspěvku je seznámit s aktuální situací v oblasti zdravotní gramotnosti a důležitostí zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti studentů nelékařských zdravotnických studijních programů jako jedním z klíčových prvků pro zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti obyvatelstva a zajištění efektivní, bezpečné a kvalitní ošetrovatelské péče.

Zdravotní gramotnost | pojem

- souvisí s osobnostní charakteristikou a sociálními dovednostmi, které určují motivaci a schopnost jednotlivců a komunit:

- získávat přístup ke zdravotním informacím
- porozumět jim
- hodnotit je
- používat je k rozvoji a udržování zdraví

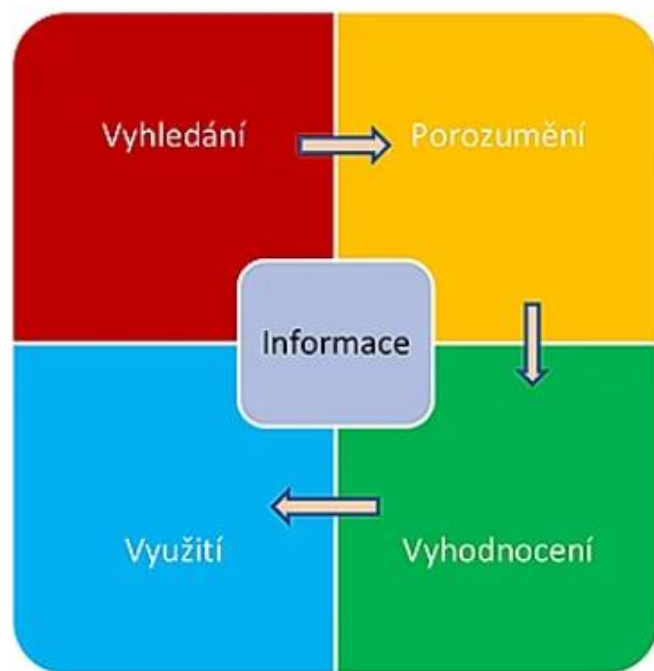
(WHO, 2015)

- může znamenat:

- schopnost porozumět příbalovým letákům, pozvánkám na vyšetření, pokynům zdravotnických pracovníků
- orientaci ve zdravotním systému
- porozumění základním informacím (o nemoci nebo rizikových faktorech životního stylu)

(NZIP, 2024)

Model zdravotní gramotnosti

Model zdravotní gramotnosti

Zdravotní gramotnost	Dostupnost zdravotních informací	Porozumění zdravotně relevantním informacím	Vyhodnocení zdravotně relevantních informací	Aplikace či využití zdravotně relevantních informací
Zdravotní péče	1) Schopnost získat informace o medicínských tématech	2) Schopnost porozumět medicínským informacím a pochopit jejich smysl	3) Schopnost interpretovat a vyhodnotit medicínské informace	4) Schopnost činit poučená rozhodnutí u medicínských problémů
Prevence nemocí	5) Schopnost získat informace o rizikových faktorech	6) Schopnost porozumět informacím o rizikových faktorech a pochopit jejich smysl	7) Schopnost interpretovat a vyhodnotit informace o rizikových faktorech	8) Schopnost posoudit relevanci informací o rizikových faktorech
Podpora zdraví	9) Schopnost získávat zdravotně relevantní informace	10) Schopnost porozumět zdravotně relevantním informacím a pochopit jejich smysl	11) Schopnost interpretovat a vyhodnotit zdravotně relevantní informace	12) Schopnost zaujmout poučený názor na zdravotní otázky

Zdravotní gramotnost | testování

- řada nástrojů, kterými lze zdravotní gramotnost testovat
 - HLS19-Q12 General Health Literacy (12 items)
- nástroje zaměřené i na specifické aspekty zdravotní gramotnosti (zdravotní gramotnost navigační, komunikační, digitální a vakcinační)
 - HL-NAV Navigational Health Literacy (12 items)
 - HL-DIGI Digital Health Literacy (8 items)
 - HL-DIGI-INT Digital Interaction Literacy (2 items)
 - HL-COM-Q11 Communicative Health Literacy with physicians in health care services (11 items)
 - HL-COM-Q6 Communicative Health Literacy with physicians in health care services (6 items short form)
 - HL-VAC Vaccination Health Literacy score (4 items, which were all taken from the HLS19-Q47)

(The HLS19 Consortium of the WHO Action Network M-POHL, 2021)

Zdravotní gramotnost | současný stav

- společnost je směřována k upřednostňování zdravého životního stylu, zdravého životního prostředí a efektivnímu využívání zdravotní péče
- problémy, se kterými se moderní společnost potýká:
 - nezdravý životní styl
 - zdravotní systém může být v některých ohledech nepřehledný
 - vzdělávací systém příliš často neposkytuje společnosti odpovídající přístup k informacím, jak posoudit a uplatňovat přístup ke svému zdraví
 - zdravotní gramotnost lidí nejen v Evropě má značné nedostatky
- důsledky:
 - riskantnější chování
 - zhoršené zdraví
 - častější hospitalizace
 - dopad na financování zdravotní péče
 - vyšší náklady související se zdravotní péčí

Zdravotní gramotnost	Evropa 2019–2021	Česká republika 2015	Česká republika 2020
Excelentní	16 %	12 %	10 %
Dostatečná	40 %	29 %	43 %
Problematická	32 %	40 %	34 %
Neadekvátní	12 %	19 %	13 %

ČR 2015: poměr uspokojivé a omezené zdravotní gramotnosti byl 41 % : 59 %.

→ výrazně horší výsledek, než byl průměr zkoumaných zemí EU

ČR 2020: poměr uspokojivé a omezené zdravotní gramotnosti byl 53 % : 47 %.

→ Česká republika se řadí mezi země s průměrným poměrem limitované a uspokojivé úrovně zdravotní gramotnosti

Hlavní aktéři v oblasti zdravotní gramotnosti

(MZČR, 2020, str. 10)

Zdravotní gramotnost | řešení situace

- důležitost zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti

Program Zdraví 2020

→ Akční plán pro rozvoj zdravotní gramotnosti na období 2015–2020

Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030

- specifický cíl: prevence nemocí, podpora a ochrana zdraví a zvyšování zdravotní gramotnosti
- tvorba a implementace Národního programu podpory zdravotní gramotnosti

Ústav pro zdravotní gramotnost

- zřízen za účelem podpory zvyšování a rozvoje zdravotní gramotnosti obyvatel ČR
- připravuje strategické dokumenty týkající se rozvoje zdravotní gramotnosti
- realizuje výzkumy, odborné konference, semináře a školení, které se týkají zdravotní gramotnosti

Na jedné straně je žádoucí, aby obyvatelé byli prostřednictvím vzdělávacího systému lépe vedeni v otázkách zdravotní gramotnosti a na straně druhé by sám systém zdravotní péče měl zefektivnit přístup k informacím souvisejícím se zdravotní gramotností.

Poskytovatelé zdravotních služeb

- aktivní zapojení pacientů v péči o své zdraví při poskytování zdravotních služeb
- realizace hodnocení zdravotní gramotnosti v rámci organizace
- zohledňování zdravotní gramotnosti v rámci poskytování zdravotní péče pacientům
- zajištění zdravotní gramotnosti samotných zdravotnických pracovníků například prostřednictvím školení zaměstnanců (WHO, 2013)
- nabízení snadného přístupu k zdravotním informacím a službám a pomoc s navigací
- vytváření a distribuce tištěných a audiovizuálních materiálů a obsahů sociálních médií, které jsou srozumitelné a jednoduše použitelné
- a další (MZČR, 2020)

„Zdravotníci podněcují výchovně vzdělávací resort ke zvyšování gramotnosti populačních skupin, ale zdravotnický resort sám musí být aktivní ve snaze o odstranění bariér přístupu k informacím, službám a péči, které jsou podmíněny gramotností.“

„Nicméně, nelze vynášet soudy o gramotnosti bez prozkoumání obou stran rovnice – tj. čtenáře, ale i knihy, posluchače i mluvčího, schopnosti osoby užívající nějaký prostředek i kvalitu samotného prostředku. Jak dobře komunikujeme my zdravotníci s pacienty?“

„Styčné plochy mezi organizací, prostředím a lidmi jsou v každodenním životě rozhodující. Ve zdravotnickém resortu hrají důležitou roli styčné plochy se zdravotníky.“

Úroveň znalostí v oblasti zdraví však nezáleží pouze na schopnostech a dovednostech samotného pacienta, ale právě i ve velké míře na schopnostech a dovednostech zdravotnických pracovníků sdělovat pacientům přiměřené informace srozumitelnou formou.

- v rámci potřeby vytváření zdravotně gramotné společnosti je zapojení ošetrovatelské profese nezbytné
- NLZP představují početnou skupinu a proto jejich vliv v problematice zdravotní gramotnosti může být silný a pozitivní
- velký potenciál realizovat změny v systému zdravotní péče
- edukace pacientů o zdravotní problematice nelékařskými zdravotnickými pracovníky se jeví jako účinný nástroj pro zlepšení celkového zdravotního stavu obyvatelstva

- problémy, se kterými se můžeme potýkat:
 - i samotná ošetrovatelská profese však postrádá povědomí a znalosti o zdravotní gramotnosti
 - nelze od těchto zdravotnických pracovníků očekávat, že budou poskytovat zdravotní péči podporující rozvoj zdravotní gramotnosti u pacientů, kterým tuto péči poskytují (Balmer et al., 2020)
 - nesprávné chápání zdravotní gramotnosti a neadekvátní ošetrovatelské intervence mohou mít v důsledku následky i pro zdraví obyvatel

(Munangatire, Tomas a Mareka, 2022)

Zdravotní gramotnost NLZP | řešení situace

- efektivní vzdělávání studentů, kteří se připravují na profesi nelékařského zdravotnického pracovníka
 - začlenění otázek zdravotní gramotnosti do jejich vzdělávacího procesu

(Kennard, 2016)

- příprava nové generace nelékařských zdravotnických pracovníků, kteří budou schopni zajistit péči o pacienty s omezenou úrovní zdravotní gramotnosti
 - jedním ze zásadních kroků k zajištění efektivní, bezpečné a kvalitní zdravotní péče

(Mosley a Taylor, 2016)

Vliv výchovně vzdělávacího systému na posilování zdravotní gramotnosti

Zdravotní gramotnost studentů | současný stav

- úroveň zdravotní gramotnosti studentů se zvyšuje s každým studovaným akademickým rokem

(González-López a Radríguez-Gázquez, 2022)

- úroveň zdravotní gramotnosti u studentů byla shledána jako adekvátní
- čím vyšší úroveň zdravotní gramotnosti student získá v pregraduálním vzdělání, tím kompetentnější je poté poskytovaná ošetrovatelská péče

(Ayaz-Alkaya a Terzi, 2019)

- studie poukazuje na omezenou úroveň zdravotní gramotnosti studentů v 29,3 %

(Ozen et al., 2019)

- jedním z nejžádanějších obsahů na internetu jsou informace týkající se zdraví
- není snadné nalézt důležité a především relevantní informace vycházejících ze zdrojů vysoké kvality
- naopak nedůvěryhodné informace internetových zdrojů mohou přispět k rizikovému chování (nevyhledání zdravotní péče, chybná samol léčba, odmítání léčby nebo užívání neadekvátních léčivých přípravků, ...)
- důležité je se zamyslet nad konkrétními informacemi a vyhodnotit, zda je možné z tohoto zdroje vycházet při rozhodování o přístupu ke svému zdraví

(Lesenková, Bouzková a Surá, 2020)

- mimo potřebu znalostí v oblasti základní zdravotní gramotnosti se do popředí dostává i potřeba schopností a dovedností v používání a vyhodnocování online zdravotních informací
- problematika se týká i studentů (budoucích NLZP), kteří by měli být kvalifikováni ve vyhledávání, vyhodnocování a používání relevantních online zdravotních informací

(Tubaishat a Habiballahová, 2016)

Gramotnost v oblasti eHealth je tedy v dnešní době nedílnou součástí poskytování zdravotních služeb a umožňuje tak zdravotnickým pracovníkům a pacientům se aktivně a efektivně zapojit do poskytování zdravotní péče a do péče o své zdraví.

(Shiferaw, Mehari a Eshete, 2020)

eHealth gramotnost studentů | současný stav

- mírná úroveň eHealth gramotnosti studentů
- studentům chybí dovednosti k hodnocení kvality online zdrojů

(Tubaishat a Habiballahová, 2016)

- eHealth gramotnost je u studentů vyšší než v předchozích studiích

(Kim a Jeon, 2020)

- studenti postrádají důvěru v používání online zdrojů k rozhodování o zdraví
- pro studenty je problematické určit, zda jsou online zdroje vysoké či nízké kvality

(Park, 2019)

- snížená úroveň zdravotní gramotnosti souvisí se zhoršeným pocitem zdraví, častějšími návštěvami lékaře a dalšími zdravotními komplikacemi
- úroveň zdravotní gramotnosti obyvatelstva je třeba neustále efektivními přístupy zvyšovat
- ve zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti populace zaujímá klíčovou roli i ošetrovatelská profese
- důležité je i tak zvyšování zdravotní gramotnosti NLZP k zajištění efektivní, bezpečné a kvalitní zdravotní péče
- efektivní vzdělávání studentů připravujících se na profesi NLZP v otázkách zdravotní gramotnosti je v tomto ohledu neodmyslitelné

Použitá literatura

AYAZ-ALKAYA, Sultan a Handan TERZI. 2019. Investigation of health literacy and affecting factors of nursing students. *Nurse Education in Practice*. (34), 31–35. DOI 10.1016/j.nepr.2018.10.009.

BALMER, Deborah et al. 2020. Nursing students and health literacy: The effect of region and programme level. *Nurse Education in Practice*. (42). DOI 10.1016/j.nepr.2019.102688.

GONZÁLEZ-LÓPEZ, José R. a María RODRÍGUEZ-GÁZQUEZ. 2022. Do health literacy levels of nursing students change throughout the study programme? A cross-sectional study. *BMJ Open*. (12). DOI 10.1136/bmjopen-2020-047712.

KAAS, J., V. STASKOVÁ a R. ŠULISTOVÁ. 2016. Koncept zdravotní gramotnosti v současném ošetrovatelství. *Kontakt*. 18(4), 219–223. ISSN 1212-4117.

KENNARD, Deborah K. 2016. Health Literacy Concepts in Nursing Education. *Nursing Education Perspectives*. 37(2), 118–119. ISSN 1536-5026.

KIM, Sisook a Jaehee JEON. 2020. Factors influencing eHealth literacy among Korean nursing students: A cross-sectional study. *Nursing and Health Sciences*. 22(3), 667–674. DOI 10.1111/nhs.12711

LESENKOVÁ, E., H. BOUZKOVÁ a A. SURÁ. 2020. Zvyšování zdravotní gramotnosti – zapojení národní lékařské knihovny do spolupráce se sítí veřejných knihoven v ČR. In: *Sborník příspěvků Medsoft 2020*. Praha: Creative Connections, s. 33–35. ISBN 978-80-86742-53-3.

MOSLEY, Carolyn M. a Barbara J. TAYLOR. 2016. Integration of Health Literacy Content Into Nursing Curriculum Utilizing the Health Literacy Expanded Model. *Teaching and Learning in Nursing*. 12(2), 109–116. ISSN 1557-2013.

MUNANGATIRE, T., N. TOMAS a V. MAREKA. 2022. Nursing students' understanding of health literacy and health practices: a cross-sectional study at a university in Namibia. *BMC Nursing*. 21(8). DOI 10.1186/s12912-021-00776-z.

MZČR. 2019. *Zdraví 2030: Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030*. Praha: MZČR.

Použitá literatura

MZČR. 2020. *Zdravotní gramotnost: Solidní fakta*. Ministerstvo zdravotnictví ČR. ISBN 978-80-85047-63-9.

NZIP. 2024. *Zdravotní gramotnost*. NZIP. Národní zdravotnický informační portál [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [cit. 2024-03-27]. ISSN 2695-0340.

Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/226-zdravotni-gramotnost>

OZEN, Nurten et al. 2019. Health literacy of nursing students and its effective factors. *Nursing Forum*. 54(3), 396–402. DOI 10.1111/nuf.12346.

PARK, Hyejin. 2019. Nursing Students' eHealth Literacy in the U.S. and South Korea. *Nursing and Health Care*. 5(2). DOI 10.23937/2469-5823/1510122.

SHIFERAW, K.B., E. A. MEHARI a T. ESHETE. 2020. eHealth literacy and internet use among undergraduate nursing students in a resource limited country: A cross-sectional study. *Informatics in Medicine Unlocked*. (18). DOI 10.1016/j.imu.2019.100273.

The HLS19 Consortium of the WHO Action Network M-POHL. 2021. *International Report on the Methodology, Results, and Recommendations of the European Health Literacy Population Survey 2019-2021 (HLS19) of M-POHL*. Vienna: Austrian National Public Health Institute. Dostupné z: <https://m-pohl.net/Results>

TUBAISHAT, Ahmed a Laila HABIBALLAHOVÁ. 2016. eHealth literacy among undergraduate nursing students. *Nurse Education Today*. (42), 47–52. DOI 10.1016/j.nedt.2016.04.003

Ústav pro zdravotní gramotnost. 2024. *Ústav pro zdravotní gramotnost*. UZG. Ústav pro zdravotní gramotnost [online]. Praha: Ústav pro zdravotní gramotnost [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.uzg.cz/>

WHO. 2013. *Health literacy: The solid facts*. Geneva: World Health Organization. ISBN 978 92 890 00154.

WHO. 2015. *Optimizing Health Literacy: Improving Health and Reducing Health Inequities*. Geneva: World Health Organization. ISBN 978-92-9022-474-7.

Děkuji za pozornost.

Mgr. Michaela Přibíková

| pribikova@vszdrav.cz